

УДК 215 : 378

Н.Г. МОСЮКОВА

**СИСТЕМА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ
(КАТОЛИЦЬКА СКЛАДОВА)**

Мосюкова Наталія Геннадіївна – канд. іст. наук, доцент кафедри історії та українознавства НметАУ

Вказано на неможливість подолання будь-яких кризових ситуацій без повернення суспільства до християнських цінностей. Спростовано висловлювання про несумісність науки та релігії на прикладі діяльності Католицької Церкви. Доведено необхідність запровадження якісного викладання релігієзнавчих дисциплін у школах усіх рівнів.

Ключові слова: Католицька Церква, система освіти, релігійне виховання, суспільство.

Показана неможливість преодолання кризових ситуацій без повернення общества к христианским ценностям. Опровергнуто высказывание о несовместимости науки и религии на примере деятельности Католической Церкви. Доказана необходимость введения качественного преподавания религиоведческих дисциплин в школах всех уровней.

Ключевые слова: Католическая Церковь, система образования, религиозное воспитание, общество.

The impossibility of overcoming of crisis situations without society returning to Christian values was shown. The statement about incompatibility of a science and religion on example of activity of Catholic Church is denied. Necessity of introduction of qualitative teaching religious disciplines at schools of all levels is proved.

Key words: Catholic Church, an education system, religious education, a society.

© Н.Г. Мосюкова, 2013

Наш час фахівці тих чи інших сфер знань називають так: час глобалізації, новітніх технологій, високих швидкостей, інформації і т. ін. У II половині ХХ ст. все частіше спостерігаємо пропагування жорстокості, насильства, збагачення в будь-який спосіб. Досить точну характеристику суспільства було надано на II Ватиканському соборі, який відбувся у 1962 – 1965 рр. Відзначалося, що значна частина мешканців земної кулі потерпає від голоду і злиднів, з'являються нові види соціального і духовного поневолення, існує загроза війни, яка здатна зруйнувати все на Землі, посилюються протиріччя між поколіннями, чоловіками і жінками [13]. Результат такого способу життя – втрата духовних орієнтирів, безвір'я, депресія, яку називають чумою ХХІ ст.

Постановка проблеми. Надзвичайно актуальним в тих умовах, що склалися, є пошук виходів із зазначеної ситуації. Обов'язковою і головною складовою програм виходу із криз будь-якого характеру є духовна складова. Вона, на нашу думку, повинна базуватися на християнських цінностях. Незважаючи на те, що в незалежній Україні відносини між державою та Церквою значно покращилися, існує загроза поверхневого сприйняття християнства значною частиною навіть тих людей, які вважають себе віруючими. Десятиріччя комуністичної влади «отруїли» душі людей атеїстичною ідеологією, спотворили уявлення про істину, щастя, призначення людини, а також підготували підґрунтя для сприйняття різноманітних хибних теорій. За таких умов поверхневі засоби впливу неспроможні «вилікувати» душу. Це можливо зробити тільки шляхом тісної співпраці людини з Церквою.

Важливим завданням, на нашу думку, є спрос-

тування вкрай шкідливого міфа про несумісність науки і релігії. Доведення відсутності протиріч між наукою і релігією проводилось на прикладі Католицької Церкви.

Незважаючи на значний прогрес у взаємовідносинах між державою та Церквою в незалежній Україні, спостерігається певна несправедливість щодо духовних навчальних закладів, випускники яких не вважаються фахівцями з вищою освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кінця 80-х, а особливо в 90-і рр. ХХ ст. в Україні суттєво змінилося відношення держави до релігії і Церкви. Це сприяло розвитку дослідницької роботи в напрямку історії релігії і окремих конфесій. Сучасні дослідники релігійної проблематики мають можливість вивчати Святе Письмо, знайомитись з документами, які відбивають діяльність Церкви та дають можливість глибше пізнати її вчення і завдання. Серед них: Документи II Ватиканського собору (Декларація «Про християнське виховання» [5] та вже цитована вище Пастирська Конституція «Про Церкву в сучасному світі» [13]), «Катехизм Католицької Церкви» [9], Енцикліка Fides et ratio Святішого Отця Івана Павла II [8]. На сторінках всеукраїнської газети «Католицький вісник» постійно друкуються Послання Папи Римського Бенедикта XVI, новини, які відбуваються в житті Католицької Церкви, інтерв'ю з діячами Церкви і т. ін.

На сучасному етапі важливою сферою, де релігійний чинник поступово знаходить місце, але потребує подальшого розвитку, є система освіти. Останнім часом з'являються роботи, автори яких піднімають проблему взаємодоповнення релігійної та світської освіти, виступають за гармонізацію відносин між державою та Церквою, вдосконален-

ня механізму впровадження релігієзнавчого компонента до шкільної та вищої освіти [1], вважають, що існує нагальна потреба у забезпеченні помісних громад добре підготовленими вчителями недільних шкіл, а християнську педагогіку необхідно вивести до рівня державного ліцензування [11]. Але більша частина дослідників системи освіти ігнорує релігійну складову, зосереджуючи свою увагу на проблемах реалізації Болонської програми, її прагматизмі і ігноруванні культурологічного чинника в освіті, доводять хибність установки на усередненого спеціаліста [7], панування раціональної складової в освіті та відірваності навчання від практики, результатом чого є низький рівень знань [17]. Аналіз літератури щодо системи освіти в Україні дозволяє зробити висновок про відсутність (за наявності багатьох вірних пропозицій) головного – необхідності впровадження і збільшення ваги релігійної складової як у вищій, так і в середній освіті.

Мета дослідження. Доведення необхідності впровадження якісного викладання релігієзнавчих дисциплін у школах усіх рівнів як складової релігійного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто знання наукові називають найвищими культурними цінностями, протиставляють їх духовним, але це не є правельним, більше того, є дуже шкідливим і небезпечним. Так, плоди атеїзму і нехтування Заповідями збираємо протягом усього XX ст.: встановлення тоталітарних режимів у Німеччині, Італії, Іспанії, СРСР, репресії проти Церкви, спотворення уявлень про істину, щастя, призначення людини. Хибними є висловлювання, що віра і розум, наука і релігія – речі несумісні. На сучасному етапі Католицька Церква досить чітко вказує на важливість наукових розробок і якісної освіти. Цій проблемі багато уваги приділялося на II Ватиканському соборі, який, на думку фахівців, «відкрив нову еру в католицизмі, а його документи стали надзвичайно важливим і ефективним засобом розв'язання численних суспільних та релігійних проблем сучасного світу» [10, 214]. В Декларації «Про християнське виховання» зроблено наголос на прагненні Церкви створити такі умови, за яких кожна дисципліна вивчається згідно з її власними принципами і методами, за наявності свободи, притаманній науковим дослідженням, відзначено також, що необхідно підтримувати в католицьких університетах і на католицьких факультетах ті інститути, які сприяють розвитку наукових досліджень [5].

Політику співіснування віри і науки, задану на II Ватиканському соборі, продовжив під час свого понтифікату Папа Іван Павло II. В енцикліці «Віра і розум» він писав, що Церква високо цінує прагнення розуму до досягнення цілей, які роблять існування людини більш гідним її ймення. Папа говорив про довіру людини до власних пізнавальних можливостей, але застерігав її проти спокуси здобути владу деміурга над природою, а переконання, що все вирішує техніка, назвав хибним [8, 5, 6, 10]. Святіший Отець не поділяв поглядів деяких сучасних науковців щодо визнання особливої ролі філософії в сучасному світорозумінні і відвів їй на-

лежне місце: «Філософія втратила статус мудрості й універсального знання, щоб поступово стати тільки однією з галузей людського пізнання». При цьому Іван Павло II закликав відновити єдність віри і філософії, а також підкреслив, що Церква вбачає в філософії дорогу, яка веде до пізнання головних істин про життя людини [8, 10, 11, 5].

Традиції Католицької Церкви в сфері співіснування науки і релігії продовжує Папа Бенедикт XVI. Понтифік не заперечує, що у XIX – XX ст. техніка неймовірно розвинулася, а на початку XXI вона просунулася ще далі, «завдяки прогресові в інформатиці вона частково замінила розумову працю, внаслідок чого вона впливає на наш спосіб мислення», але Папа Римський вважає, що не можна ніколи «жертвувати людиною заради наукового і технічного прогресу» і попри всі досягнення цього прогресу «людина не в змозі зрозуміти сама себе без Бога». Бенедикт XVI підкреслює особливу роль університетів як «світу науки», але, на його думку, ці навчальні заклади повинні «не тільки навчати, передаючи технічні та фахові знання». Університети, виконуючи виховну місію, «зможуть допомогти Європі зберегти власну «душу», оживляючи християнське коріння, яке дало їй початок» [12, 1].

Отже, Католицька Церква не тільки не відкидає наукові здобутки сьогодення, але й приділяє неабияку увагу науковим дослідженням і якісній освіті. Церква бачить роль науки набагато глибше, ніж деякі науковці, – не тільки в покращенні матеріальної складової життя людини, а і в якості допоміжного елемента в поглибленні християнського життя і духовних пошуків.

Доказом того, що для Католицької Церкви позитивне ставлення до науки не тільки «на папері», є запровадження закладів освіти (насамперед богословської), які дають високий рівень знань. Питаннями освіти у Католицькій Церкві опікується Конгрегація католицької освіти та створена 2007 р. Агенція оцінки та підвищення і розвитку якості університетів та церковних факультетів [6, 5]. Викликає повагу позиція префекта Конгрегації католицької освіти кардинала З. Грохольського щодо збереження автентичності католицьких університетів в умовах секуляризації, антиклерикальних настроїв, постійних нападів і жорстоких звинувачень на адресу Церкви [16, 3]. У 2003 р. Святий Престол долучився до Болонського процесу. Важливо, що цей крок Церква розглядає «не як інструмент інтеграції церковної освіти в систему світської вищої освіти, бо світська освіта нині перебуває у кризовому стані. Навпаки, Болонський процес дозволить самій Церкві, церковній ієрархії та вірним усвідомити, якою є місія, суть і зміст вищої церковної освіти [2, 19]. Католицька Церква дуже прискіплива в питаннях якості освіти. Так, у квітні 2011 р. був опублікований Декрет про реформу філософської освіти у церковних навчальних закладах. Вражають не тільки зміст реформи, але й принципи формування викладацького складу: «Чи не найголовнішою тезою про викладачів філософських дисциплін є вимога мати, як мінімум, науковий ступінь доктора філософії – причому, по суті, цей ступінь має бути церковний...

Кандидати з нецерковними науковими ступенями з філософії повинні будуть пройти відповідну перевірку щодо відповідності рівня його підготовки вимогам Церкви до філософської освіти» [4, 3].

До освіти високого рівня, яка ґрунтується на міцній платформі християнських цінностей, дуже корисно долучитися і нашій державі, тим більше, що Україна має такий досвід. Нагадаю лише, що «до появи в Україні власних вищих навчальних закладів багато заможних українців з XIV ст. здобували вищу освіту в університетах Європи... У 1568 р. на українських землях розпочав діяльність орден єзуїтів. Ним було засновано ряд шкіл: у Перемишлі, Фастові, Острозі, Львові, Вінниці. В Україні тоді діяли 23 єзуїтські колегії» [3, 48-49]. В незалежній Україні також діють католицькі навчальні заклади різних рівнів, але цього замало.

В сучасній Україні відношення держави до релігії і Церкви суттєво змінилося, спостерігаємо значний прогрес у порівнянні з Радянським Союзом у цій сфері. В нашій країні Різдво, Великдень і Трійця є державними святами, але чи сприймають їх дійсно як релігійні більша частина населення і влада? Скоріше ні, ніж так. Вивчення телевізійної програми на Великдень не дає можливості розпізнати характер свята – всі канали транслюють світські програми за дуже рідким винятком: «Сходження благодатного вогню» на Інтері, «Святкове Великодне Богослужіння» на Дніпропетровському державному, документальний фільм «Н2О. Великодній дослід», художній фільм «День, коли помер Христос» на каналі 1+1 та «Пасхальне Богослужіння» і «Великоднє привітання Папи Римського Бенедикта XVI» на Першому національному. І це за 2 дні – Велику Суботу і Велику Неділю! Здається, гірше бути не може? Може. На Трійцю – жодної релігійної програми, крім щонедільних обов'язкових і жодного фільму на тему релігії. Для порівняння поцікавилася програмою телевізійних передач на інше державне свято, до якого я особисто ставлюся з великою повагою – День Перемоги (9 Травня). Ситуація зовсім інша: майже всі українські телеканали транслювали фільми і передачі, присвячені Дню Перемоги, а деякі присвятили означеній тематичі весь ефірний час 9 Травня [15].

Отже, прості спостереження дають можливість зрозуміти ставлення влади до тих чи інших державних свят, а також ставлення до них значної частини населення, бо ці складові (разом з іншими, які, можливо, мають місце, але не є предметом даного дослідження) впливають на формування програми телепередач.

Наведений приклад суперечить, на перший погляд, результатам опитування населення, що їх проводив Центр Разумкова і за якими «загальнонаціональна українська паства збільшилася на 13% за десять останніх років і 75% населення нашої країни вважає себе віруючими» [18, 40]. Але якщо розглянути цю проблему глибше, то означене вище протиріччя зникає, бо «лише 15,7% співвітчизників із тих, які вважають себе віруючими, відвідують Церкву не менше, ніж один раз на тиждень» [18, 43]. Отже, в умовах свободи віросповідання спостерігаємо проблему «воцерковлення». Є й інші

підстави непокоїтися станом релігійних відносин в Україні: зараз кількість віруючих зростає, але, на думку прес-секретаря УПЦ (КП) Є. Зорі, вона буде зростати в найближчі 10-20 років, «поки не зросте нове покоління, яке не знало заборон (релігійних) і яке, як у Західній Європі, почне протестувати проти релігії» [18, 43]. Про це, на нашу думку, треба не тільки говорити, але й намагатися запобігти, в першу чергу – шляхом виховання, починаючи з дитячого віку. Для цього необхідно (як мінімум) запровадити в Україні вивчення основ релігії (християнської етики) в школі хоча б на факультативних засадах, покращити якість викладання релігієзнавчих дисциплін у ВНЗ. Україна має такий історичний досвід і зараз необхідно до нього звертатися. В даному випадку маю на увазі досвід навчання українців у західноєвропейських середньовічних університетах і заснування на українських землях в ті часи навчальних закладів різних рівнів. І школи, і університети були тісно пов'язані з Церквою (зокрема Католицькою): переважна більшість університетів Західної Європи була заснована з санкції римської курії. У XVI ст. на теренах України елементарні та середні школи й колегії відкривали єзуїти, на вищому відділенні навчальних закладів чотири роки вивчали богослов'я. В західноукраїнському місті Замостьє кінця XVI – XVIII ст. діяла польська Замойська академія, серед факультетів – теологічний [3, 25, 50, 51]. Прикладом для сучасної української системи освіти можуть бути вимоги до студентів в середньовічних університетах: «тільки третина студентів одержувала ступінь бакалавра і тільки кожен шістнадцятий – ступінь магістра. Єзуїти ж створили в Європі найпрогресивніші навчальні заклади і за програмою, і за методикою, і за вимогами до педагогів. Вони забезпечували освіту вищого європейського стандарту, а із Замойської академії вийшли Касіян Сакович, ректор Київської братської школи; Ісає Трофимович – Козловський, ректор Києво-Могилянської колегії; Сильвестр Косів, перший проректор цієї ж колегії» [3, 25, 50, 51].

Справедливим буде додати, що про зв'язок Православної Церкви з українськими закладами освіти в статті не йдеться не тому, що його не було, а лише тому, що це не входить в коло питань, яких торкається автор даної статті. Досвід співпраці школи і Церкви необхідно використовувати Україні XXI ст., впевненості цьому додає те, що на фоні падіння рейтингів довіри до влади в цілому та окремих її інститутів, авторитет Церкви постійно зростає [18, 40-41].

Багато уваги питанню виховання в школі, а саме – вихованню християнському, приділяє Католицька Церква. В документах II Ватиканського собору відзначається, що важливим обов'язком Церкви є турбота про релігійне виховання всіх своїх дітей, виявлення з особливою любов'ю своєї присутності дітям, які отримують навчання в не-католицьких школах, запровадження гуманітарної освіти молоді в католицьких школах не меншою мірою, ніж інші школи, створення в шкільному середовищі атмосфери євангельської свободи і любові [5].

На цьому фоні дослідження В. Приходька, проведені серед студентів-економістів, визначають зовсім інше спрямування щодо бачення світу і ролі людини. Так, означені студенти вважають, що людина – це елемент картини світу; світ формується діяльністю людини; механізм творення світу – воля та діяльність людини; зміст освіти – техніки розуміння й мислення; мета людського буття – осмислення свого місця у світі [14, 54-55].

Порівняння деяких параметрів релігійної і світської освіти дало можливість зробити певні висновки. Було обрано такі складові: 1) мета навчання, мотивація здобуття якісної освіти; 2) принципи формування викладацького складу; 3) результат отримання освіти.

Студенти релігійних навчальних закладів прагнуть виконати свою місію на землі, не змарнувати дані Богом таланти, виконувати Його волю, світських – отримання прибутку, можливість краще забезпечити своє існування, отримувати бажані на солоди, досягнення слави, влади і т. п. У католицьких релігійних навчальних закладах діє вимога до викладачів мати, як мінімум, науковий ступінь доктора філософії. У світських навчальних закладах також має місце орієнтація на викладачів з науковим ступенем, але вона не є такою жорсткою. Існують також приватні навчальні заклади, рівень викладацького складу яких сумнівний. Випускники релігійних навчальних закладів використовують свої таланти, смиренно приймаючи ту роботу, яку дав Бог, живуть у мирі з собою і єдності з Богом. Прагнення ж досягнень суто матеріального характеру у будь-якому випадку призводять до негативних результатів: розпачу у разі невиконання означених мрій або до пресичення матеріальними благами, втрати духовних орієнтирів та депресії у

разі досягнення. Слід зазначити, що серед студентів світських навчальних закладів є глибоко віруючі люди, для яких окреслений шлях є неприйнятним, але їх меншість, «більша частина студентів надає перевагу діяльнісній картині світу, а не релігійній» [14, 54]. Так само можуть бути винятки і серед студентів релігійних навчальних закладів. Отже, прагнення досягнень, позбавлених духовної складової, – це «тупиковий» варіант у житті людини. «Уся мета вчення та його викладання, – записано в Катехизмі Католицької Церкви, – повинна бути в Любові, якій немає кінця» [9, 18]. Без любові, про яку вже дві тисячі років говорить Церква, не можуть бути вирішені проблеми сьогодення.

Висновки.

1. В наш суперечливий, сповнений проблем час подолання економічних, духовних криз є неможливим без звернення до Світла, яке дає Євангеліє.

2. Католицька Церква спростувала помилкові і вкрай шкідливі висловлювання щодо несумісності науки та релігії, вказуючи на важливість наукових розробок у своїх документах (матеріали II Ватиканського собору, енцикліки) і засновуючи навчальні заклади, які надають високий рівень знань.

3. Україна має досвід існування на її території навчальних закладів, тісно пов'язаних з Католицькою Церквою, є католицькі навчальні заклади і в незалежній Україні, але вони не мають державної акредитації.

4. В Україні на сучасному етапі існує проблема «воцерковлення» значної частини навіть тих людей, які вважають себе віруючими.

5. Єдиний вихід із складної ситуації сьогодення автор вбачає в євангелізації, важливою складовою якої є налагодження якісного викладання в школах усіх рівнів релігієзнавчих дисциплін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Борейко Ю. Релігійний чинник у системі освіти України / Ю. Борейко // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів: Логос, 2011. – Книга 1. – с. 724-728.
2. Браславець О. Церква, освіта і криза / О. Браславець // Католицький вісник. – 2011. – №3.
3. Британ В. Т. Світова та вітчизняна вища школа: історико-культурологічний аспект / В. Т. Британ. – Дніпропетровськ. – РВА «Дніпро-VAL», 2006. – 140 с.
4. Ватикан – про філософію // Католицький вісник. – 2011. – №8.
5. Декларація «О християнском воспитании» / Документи II Ватиканського собору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krotov.info/acts/20/2vatican/dcmnt377.html>.
6. Довідка «КВ» // Католицький вісник. – 2010. – №16.
7. Долгих А. В. К проблеме реализации Болонской программы в Украине в 2008 – 2009 гг.: задачи, направления, перспективы / А. В. Долгих, Т. В. Филат // Особистісні виміри становлення нової парадигми сучасної української освіти. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2010. – с. 18-27.
8. Енцикліка Fides et ratio Святішого Отця Івана-Павла II до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри і розуму // Всесвіт. – 2001. – №5-6. – с. 3-14.
9. Катехизм Католицької Церкви. – Синод Української Греко-Католицької Церкви. – 2002. – 772 с.
10. Кияк С. Проблеми державно-церковних взаємин в Україні в контексті II Ватиканського собору / С. Кияк // Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи. – Галич, Івано-Франківськ, Київ, 2011. – с. 214-222.
11. Коберник О. Підготовка фахівців християнської педагогіки у духовних навчальних закладах / О. Коберник // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів: Логос, 2011. – Книга 1. – с. 724-728.
12. Папа Бенедикт XVI. Роль університетів в Європі третього тисячоліття // Католицький вісник. – 2011. – №3.
13. Пастырская Конституция «О Церкви в современном мире» / Документи II Ватиканського собору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krotov.info/acts/20/2vatican/dcmnt377.html>.
14. Приходько В. В. Створення середовища рівних стартових можливостей у рамці освітнього процесу як актуальна проблема внутрішньої політики України / В. В. Приходько, М. А. Мироненко, В. Л. Галацька // Особистісні виміри становлення нової парадигми сучасної української освіти. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2010. – с. 52-65.
15. Програма телепередач // Теленеделя. – 2011. – 23 апреля, 24 апреля, 8 мая, 9 мая, 12 июня.
16. Семенова В. Інтерв'ю з кардиналом З. Грохольським / В. Семенова // Католицький вісник. – 2010. – №16.
17. Снітько Д. Ю. Сучасна освіта в контексті проблеми цілісності людини / Д. Ю. Снітько // Особистісні виміри становлення нової парадигми сучасної української освіти. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2010. – с. 78-87.
18. Тымкив К. Территория Бога / К. Тымкив // Корреспондент. – 2011. – 29 апреля. – с. 40-43.